

ZOOGDIERMONITORING

Rombout de Wijs

In november 1993 werd een vooronderzoek gestart naar de haalbaarheid van zoogdiermonitoring in Nederland. Onder monitoring wordt hier verstaan het volgen in de tijd van ontwikkelingen in aantallen en verspreiding van de verschillende soorten zoogdieren. De kennis hiervan is nodig om tijdig veranderingen waar te nemen, zowel voor- als achteruitgang van soorten, en om de effectiviteit van beschermingsmaatregelen te kunnen meten. Het vooronderzoek werd in november 1994 afgesloten met een eindrapport.

Uit het vooronderzoek bleek dat van verschillende soorten zoogdieren de ontwikkelingen vrij goed gevolgd kunnen worden. Hiervoor zijn echter wel verschillende methoden nodig. De meeste komen er op neer dat de aantallen zoogdieren (of hun sporen) worden gevolgd in proefgebieden of transecten. Het gehele samenspel van methoden en proefgebieden wordt ook wel aangeduid als het Meetnet Zoogdieren (de Wijs 1994).

Deelprojecten

Bij sommige soorten zoogdieren vond al monitoring plaats. Denk hierbij aan de landelijke tellingen van overwinterende vleermuizen en de dassencensus, waarvoor eens in de tien jaar gekeken wordt hoeveel burchten er in Nederland door dassen bewoond worden. Op zeer kleine schaal vond bij vleermuizen ook monitoring plaats met transecttellingen. Een transecttelling wil zeggen dat iemand regelmatig langs een vast traject loopt of fietst en dan alles wat hij of zij ziet of hoort noteert. Als dit gedurende een aantal jaren wordt gedaan kan achterhaald worden of langs dat traject het aantal waarnemingen toeneemt, afneemt of stabiel blijft. Omdat elk jaar op dezelfde wijze geteld wordt betekent een afname van het aantal waarnemingen dat de soort minder voorkomt langs dat traject dan voorheen.

In het kader van het vooronderzoek zijn ook enkele nieuwe deelprojecten gestart. Zo is gestart met het tellen van vleermuiskolonies en het tellen van nesten van eekhoorns. Het afgelopen jaar is

ook begonnen met de monitoring van zoogdieren die overdag actief zijn. Dit gebeurt samen met de Samenwerkende Organisaties voor Vogelonderzoek in Nederland (SOVON). Ten behoeve van monitoring van vogels organiseert SOVON al jarenlang verschillende tellingen die gestandaardiseerd zijn. Tijdens de vogeltellingen worden ook zoogdieren waargenomen. In het kader van het vooronderzoek is de deelnemers aan twee van de vogelprojecten (PTT en BMP) gevraagd om ook de zoogdieren te noteren. Veel vogelaars hebben hieraan meegewerkt en we zijn ze daarvoor zeer dankbaar.

De resultaten

Voor het tellen van eekhoornnesten hebben ruim 40 personen zich aangemeld. Het veldwerk is op het moment van schrijven in volle gang, zodat nog geen indruk van de resultaten bestaat. De gegevens die door de vogelaars verzameld zijn in het kader van het BMP (Broedvogel Monitoring Project) worden momenteel door het CBS verwerkt, maar de resultaten van het PTT-project (Punt Transect Tellingen) van het seizoen 1993/94 zijn al beschikbaar (Verstrael & Ammerlaan 1994). Veel vogelaars hebben meegewerkt aan dit project. In november werd langs 61% van alle trajecten op zoogdieren gelet, in februari was dit gestegen tot 71%. In totaal werd langs 168 tot 190 telroutes op zoogdieren gelet. Het aantal routes waar wel op zoogdieren is gelet, maar waarlangs geen zoogdieren werden waargenomen, nam af van 33% in november

tot 23% in februari. De verdeling van de routes over het land was redelijk gelijkmatig, ook in regio's waarin maar weinig telroutes liggen werden de zoogdieren meegeteld.

In totaal werden 15 soorten zoogdieren door de vogelaars gezien. Van vier soorten werden op meer dan tien routes exemplaren waargenomen: haas, konijn, ree en eekhoorn (zie bijgaande tabel). De haas *Lepus europaeus* was het talrijkst, waarbij sprake was van een toename naarmate de winter vorderde. Deze toename was niet alleen duidelijk door grotere aantallen per route, maar de haas werd ook op meer routes waargenomen. Dat kan enerzijds te maken hebben met de sneeuw die in februari 1994 aanwezig was (grotere zichtbaarheid), maar ook met het op dat moment

Eekhoorns monitoren kan door zowel de nesten te tellen, als de waarnemingen van de eekhoorns zelf te noteren. Foto Sim Broekhuizen

gestarte voortplantingsseizoen (grotere activiteit, grotere zichtbaarheid). Het konijn *Oryctolagus cuniculus* werd juist in steeds kleinere aantallen waargenomen naarmate de winter vorderde. Dat kan te maken hebben gehad met de toegenomen koude (ze blijven dan meer in hun holen), maar het zou ook te maken kunnen hebben gehad met wintersterfte. De grootste aantallen werden op Schiermonnikoog gezien: 76 op één route in november!

Het aantal reeën *Capreolus capreolus* per route was het hoogst tijdens de decembertelling en iets lager in februari. Meestal neemt de zichtbaarheid van

Tijdens de Punt Transect Tellingen van vogels worden nu ook de hazen geteld. Foto Sim Broekhuizen

reeën juist toe in het vroege voorjaar, maar mogelijk heeft de toegenomen koude in 1994 een negatieve invloed gehad. Het aantal routes met eekhoorns *Sciurus vulgaris* was niet erg groot (ongeveer tien), zodat hierover nog niet veel valt te zeggen. Het gemiddelde aantal eekhoorns per route was het hoogst in december.

De transecttellingen van dagactieve zoogdieren beloven de komende jaren leuke gegevens op te gaan leveren. Ze

zijn ook niet moeilijk uit te voeren. Dat bleek voor de tellingen van vleermuis-kolonies minder op te gaan. Vooral het opsporen van de kolonies is moeilijk. Daarom willen we ons dit jaar veel meer gaan richten op mensen die vleermuizen als medebewoners in huis hebben. Voor hen is het gemakkelijk om regelmatig het aantal aanwezige vleermuizen te tellen. Bovendien is geen specialistische kennis nodig.

Plannen

Naar aanleiding van de positieve ervaringen van het afgelopen jaar krijgt het Zoogdiermonitoringproject een vervolg in 1995. Uiteraard gaan we door met de deelprojecten die vorig jaar gestart zijn, maar daarnaast willen we nog enkele nieuwe deelprojecten van de grond krijgen. Zo willen we ook een braakballen-project starten. Hierbij gaat het om het verzamelen van braakballen van (kerk)uilen aan het eind van elk jaar. Aan de hand van het relatieve aantal schedeltjes in de braakballen kan waarschijnlijk iets gezegd worden over de aantalsontwikkelingen van kleine zoogdieren in een gebied. Ook willen we gaan onderzoeken of het mogelijk is aantalsontwikkelingen van zoogdieren te bepalen door middel van het vangen van kleine zoogdieren met livetraps, het tellen van prenten op geschikte plaatsen en het tellen van verkeersslachtoffers langs vaste routes, zoals die van woon-werkverkeer.

Tabel 1. Zoogdieren tijdens Punt-Transect-tellingen van SOVON en CBS. n = totaal aantal getelde routes in het PTT

		november n = 168	december n = 190	februari n = 188
Haas	aantal:			
	routes	65	87	104
	exemplaren	227	331	738
	ex./route	3.5	3.8	7.0
Konijn	routes	31	32	35
	exemplaren	204	174	79
	ex./route	6.6	5.4	2.3
Ree	routes	34	40	36
	exemplaren	134	264	214
	ex./route	3.9	6.6	5.9
Eekhoorn	routes	13	8	10
	exemplaren	15	15	16
	ex./route	1.2	1.9	1.6

Reeën werden door de vogelaars vooral in december gezien. *Foto Roel van Beek*

Zoogdierdatabank

Met bovenstaande projecten wordt vooral inzicht verkregen in de aantalsontwikkelingen van zoogdiersoorten. In veel mindere mate wordt inzicht verkregen in veranderingen in de verspreiding van zoogdieren. Vanuit natuurbeschermingsoogpunt is dit laatste ook van belang, omdat we niet alleen willen weten of een soort voor- of achteruitgaat in aantal, maar ook waar in Nederland die voor- of achteruitgang plaatsvindt. Een goed voorbeeld is de das, die, na een dal in de zestiger jaren, weer iets in aantal toeneemt. In de oorspronkelijke dassengebieden in Limburg en het Rivierenland krimpt zijn areaal echter nog steeds, terwijl zijn areaal op de zandgronden van de Veluwe en Noord-Nederland zich uitbreidt. Om een goed beeld van dergelijke veranderingen te kunnen krijgen zouden er eigenlijk eens in de zoveel jaar verspreidingskaarten gemaakt moeten worden. Om dit mogelijk te maken moeten regelmatig waarnemingen worden verzameld en doorgegeven. Na het verschijnen van de Atlas van de Nederlandse zoogdieren (Broekhuizen *et al.* 1992) is dit niet meer gebeurd. Om hier een nieuwe impuls aan te geven hebben we nieuwe waarnemingsformulieren gemaakt, die *op verzoek kunnen worden toegezonden*.

Medewerking

Het waarnemen van zoogdieren is niet gemakkelijk. Toch zien we allemaal wel eens een eekhoorn tijdens de wandeling door het bos, reeën langs de kant van de weg of mollen in de tuin. Sommigen noteren die waarnemingen in een boekje dat dan in de kast verdwijnt. Als u die waarnemingen nu opstuurt naar onderstaand adres dan levert u daarmee een bijdrage aan het behoud van de zoogdierfauna in Nederland. Zij die belangstelling hebben voor een of meerdere van de bovengenoemde monitoringprojecten kunnen contact opnemen met ondergetekende. Misschien heeft u kennis met wie u gezamenlijk een van de projecten zou kunnen uitvoeren. Laat het ons dan even weten.

Literatuur

Broekhuizen, S., B. Hoekstra, V. van Laar, C. Smeenk & J.B.M. Thissen, 1992. Atlas van de Nederlandse zoogdieren. KNNV Uitgeverij, Utrecht.

Verstraël, T. & T. Ammerlaan, 1994. Waarnemingen van zoogdieren tijdens de PTT-tellingen 1993/'94. Intern rapport CBS, Voorburg.

Wijs, W.J.R. de, 1994. Zoogdiermonitoring, een studie naar de haalbaarheid van een Meetnet Zoogdieren. Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming, Utrecht en de Vleermuiswerkgroep Nederland, Wageningen.

Rombout de Wijs, Emmalaan 41,
3581 HP Utrecht, 030-544642 /
036-5346338

Het project Zoogdiermonitoring kwam tot stand door subsidies van het Informatie- en KennisCentrum Natuurbeheer en het Centraal Bureau voor de Statistiek. Aan het project doen de volgende organisaties mee:

- Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ), Emmalaan 41, 3581 HP Utrecht.
- Vleermuiswerkgroep Nederland (VLEN/svo), Postbus 190, 6700 AD Wageningen.
- Zoogdierenwerkgroep Zuid-Holland, p/a K. Mostert, Palamedesstraat 74, 2612 XS Delft.
- Noordhollandse Zoogdierstudiegroep (NOZOS), p/a J. Postma, Orteliussstraat 136 hs, 1057 BH Amsterdam.
- Vleermuiswerkgroep Noord-Brabant, p/a P. Twisk, Comm. de Quaylaan 460, 5224 EB 's-Hertogenbosch.
- Vleermuiswerkgroep Gelderland, p/a G. Glas, Beatrixstraat 2, 6824 LR Arnhem.
- Zoogdierenwerkgroep van het Natuurhistorisch Genootschap Limburg, p/a L/ Backbier, Van Galenstraat 64, 6163 XW Geleen.
- Zoogdierenwerkgroep Overijssel, p/a Natuur & Milieu Overijssel, Stationsweg 3, 8011 CZ Zwolle.